

АНОТАЦІЯ

Лозінська Л. Д. Економічний потенціал підприємств сільських територіальних громад. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2021. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2021.

У дисертації розкрито теоретичні і методичні основи дослідження розвитку підприємств сільських територіальних громад. Сформовано категоріальний апарат для визначення понять «потенціал», «економічний потенціал». Проведено систематизацію наукових підходів щодо трактування даних категорій в зарубіжній та вітчизняній економічній літературі.

Дослідження економічного потенціалу підприємств дозволило звернути увагу на системно-комплексний підхід до трактування категорії «економічний потенціал підприємства» як здатність та можливість виробничо-господарської діяльності, що змінюються відповідно зі змінами як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, оскільки підприємство здатне формувати, розкривати, розвивати та використовувати власні ресурси у відповідних економічних умовах. Аргументовано спрямованість економічного потенціалу підприємства на зміцнення конкурентних позицій, які залежать від ключових факторів успіху: знання, вміння, мобільності, інноваційності, рівня організації менеджменту, диверсифікації виробництва.

Удосконалено структурні компоненти економічного потенціалу підприємства: виробничий потенціал (власний капітал та залучений капітал, платоспроможність, ліквідність, управління дебіторською заборгованістю, управління розподілом прибутку, управління оборотними активами); стратегію розвитку (економічна стратегія, прогнозування, маркетинг, бенчмаркінг, внутрішній консалтинг, контролінг, оцінювання економічних ризиків,

конкурентні переваги, диверсифікація продукції, екологічна продукція, сталий розвиток); інвестиційно-інноваційний потенціал (формування активів, інвестиційна привабливість, ефективність інвестицій, формування інвестиційного портфеля, управління оборотними активами); інформаційний потенціал, який є сукупністю механізмів організаційної взаємодії, що дозволяють на основі систематичного аналізу зовнішнього й внутрішнього середовища одержувати необхідний обсяг інформації про поточний стан і передбачувані зміни; під поняттям управлінський потенціал слід розуміти здатність управлінського апарату підприємства відповідно до рівня освіти та професійних компетенції впливати на прийняття управлінських рішень.

Визначено вплив вихідних умов та факторів на формування економічного потенціалу підприємства, серед яких виділено: зовнішні (політична ситуація; державна економічна політика; податкова політика; кредитна політика; інфляція; курси валют; кон'юнктура ринку; екологічна ситуація; бюджетна політика сільської територіальної громади) та внутрішні (організаційно-правова форма; місцезнаходження; власний ресурсний потенціал; облікова політика; дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; наявність позикових коштів; прибуток; мотивація працівників; інноваційні здібності працівників; рівень знань, вмінь і навичок менеджерів; інвестиційна привабливість підприємства, території).

Узагальнено особливості розвитку сільських територіальних громад, зокрема: суб'єкт органів місцевого самоврядування; осередок економічного та людського потенціалу села; територія проживання населення; кожен сільський житель є частиною громадського суспільства; прив'язаність місцевого населення до території їх проживання. Запропоновані особливості дозволять визначати соціальну взаємодію, спільність інтересів, через вивчення сільської територіальної громади як цілісного просторового територіального утворення, де проживають сільські жителі.

Запропоновано модель взаємозв'язку і взаємозалежності економічного потенціалу підприємства від зовнішнього середовища. Виділено основні цілі

виробничо-господарської діяльності підприємства. У дослідженні окреслено, що зовнішнім середовищем є сільська територіальна громада, а центральну позицію займає населення, тобто людина. Підприємство функціонує, нарощує свій економічний потенціал для забезпечення добробуту людини та економічного зростання сільської територіальної громади. Виявлено вплив змін внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства на процес управління економічним потенціалом підприємства. Запропоновано, що сільську територіальну громаду слід розглядати, як поєднання особливостей структурних компонентів, а саме складових: географічної, природно-ресурсної, поселенської, економічної, інвестиційно-інноваційної, соціальної, демографічної, екологічної самостійності адміністративно-управлінської системи.

Результати дослідження тенденцій розвитку сільських територіальних громад дають підстави стверджувати про необхідність та невідворотність проведення реформування місцевих бюджетів, а саме: необхідність закріплення саме за місцевими бюджетами бюджетоутворюючих податків і зборів; сприяння та створення економічних умов для ефективного функціонування комунальних підприємств, що на локальному рівні сприятиме нарощуванню дохідної частини бюджету сільських територіальних громад; надання можливостей підприємствам для одержання кредитів; розвиток власного потенціалу території та підвищення інвестиційного потенціалу відповідної території що, в свою чергу, забезпечить збільшення інвестицій для розвитку території. Це підкреслює важливість децентралізації в питанні укрупнення сільських територіальних громад та удосконалення механізмів розвитку підприємництва та формування податкової бази місцевих бюджетів, що сприятиме забезпеченню спроможності місцевого самоврядування до організації ефективної системи територіальної влади та формування економічної самодостатності сільських територіальних громад.

Побудова концепції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, яка зорієнтована на застосуванні системно-

комплексного підходу, дозволила врахувати рівні управління, при яких економічне зростання дає можливість використовувати накопичений запас методів, інструментів регулювання процесів нарощування економічного потенціалу як підприємств, так і сільських територіальних громад та територій у цілому, та повинна базуватися на системних взаємозв'язках між ними.

Дослідження соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад дозволило виділити напрямками вдосконалення структури та територіальної організації в сільській місцевості у сучасних умовах децентралізації. Встановлено, що рівень використання існуючого потенціалу визначається ефективністю діяльності мережі суб'єктів господарювання, зокрема туристичне обслуговування, що складає матеріально-технічну базу та інфраструктуру сфери туризму в сільській місцевості. Дане дослідження дозволило, враховуючи територіальні особливості, виокремити три групи туристичних продуктів: гірський туризм; бізнес-туризм та туризм за інтересами.

Проведений аналіз економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад сприяв у виокремленні сильних та слабких сторін, для виявлення можливостей і загроз та визначенні пріоритетних напрямів та заходів щодо його розвитку.

Враховуючи вектор реалізації політики децентралізації, доведено, що процес управління економічним потенціалом підприємства сільської територіальної громади в умовах змін полягає у здатності підприємства вистояти, протистояти і адаптуватися до дії зовнішніх (екзогенних) та внутрішніх (ендогенних) змін. На прийняття управлінських рішень впливає цілий комплекс зовнішніх факторів: політична ситуація; економічна політика; інструменти державного фінансового забезпечення; дії конкурентів; дії постачальників та поведінка споживачів; дії фінансових посередників; дії інвесторів; рівень соціально-культурного розвитку; соціальні, культурні та екологічні фактори, оскільки структура внутрішніх факторів обумовлена внутрішнім середовищем функціонування підприємства та визначається їх

виробничим, фінансово-господарським, кадровим потенціалом, технологічним забезпеченням, отриманими результатами. Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на функціонування підприємства буває різним, яким необхідно і можливо управляти відповідно до поставлених цілей.

Підкреслено, що важливість формування ефективної системи управління економічним розвитком сільських територіальних громад, підвищує інтерес до стратегічного менеджменту, що у свою чергу, дозволить забезпечити системно-комплексний розвиток території на довгу перспективу, а пріоритетною ціллю стратегічного менеджменту є підвищення рівня життя сільського населення. Звернута увагу на те, що стратегічна орієнтація підприємств – це комплексна програма дій, яка визначає місію, головні цілі, пріоритетні напрями діяльності та умови їх ефективного функціонування. Диверсифікація як стратегічна орієнтація передбачає значні потенційні можливості для успішного розвитку підприємств.

Запропоновано та апробовано науковий підхід щодо зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад в умовах викликів та економічних ризиків, на основі результатів розрахунку економетричної моделі, що створює умови для нарощення економічного потенціалу підприємств в умовах тісної залежності підприємств від короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал.

Обґрунтовано підхід до забезпечення розвитку економічного потенціалу сільських територіальних громад, в основі якого лежить принцип субсидіарності, розкрито основні напрями активізації управління економічним потенціалом сільських територіальних громад: створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва; розширення доступу підприємств до фінансування; розвиток і популяризація підприємницької культури та навичок. У контексті стимулювання розвитку підприємництва важливим є процес ефективного управління економічним потенціалом підприємства, концептуальною метою якого є нарощування інвестиційно-інноваційного

потенціалу та забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

Серед концептуальних напрямів інноваційного розвитку підприємництва в умовах децентралізації виділено функціонування територіальної інноваційної системи, яка характеризується відкритістю, здатністю генерувати зовнішній трафік при участі зовнішніх організацій та інститутів у її розвитку, а функціональні взаємозв'язки характеризуються подвійністю: наявністю місцевого рівня потоків між окремими суб'єктами системи та наявністю потоків, які виходять за межі системи. Реалізація територіальної інноваційної системи ґрунтується на конкретній моделі розвитку територій локального рівня, що забезпечує зміцнення економічного потенціалу територій.

Ключові слова: економічний потенціал, підприємства, сільські територіальні громади, структурні компоненти, децентралізація, сталий розвиток, інноваційний розвиток.

ANNOTATION

Lozinska L. D. Economic potential of the enterprises of rural territorial communities. – Qualified paper as a manuscript.

The dissertation for a degree of Philosophy Doctor in field of study 05 – “Social and behavioral sciences”, specialty 051 “Economics”. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2021. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2021.

The dissertation reveals the theoretical and methodological fundamentals of the research on development of the enterprises of rural territorial communities. The author has shaped a framework of categories to define the concepts of “potential” and “economic potential”. The work supplies systematization of the scientific approaches concerning interpretation of the mentioned categories in the foreign and domestic economic literature.

The study of economic potential of enterprises allowed to pay attention to the system and integrated approach to the interpretation of the category "economic potential of the enterprise", as the ability and possibility of productive and economic activities which are changed according to changes in both internal and external

environment. because the enterprise is able to form, reveal, develop and use its own resources in the appropriate economic conditions.

It has been argued orientation of the economic potential of the enterprise on strengthening of competitive positions which depend on key factors of success such as: knowledge, ability, mobility, innovation, level of the organization of management, diversification of manufacture.

The structural components of the economic potential of the enterprise have been improved: production potential (equity and attracted capital, solvency, liquidity, receivables management, profit distribution management, current assets management); development strategy (economic strategy, forecasting, marketing, benchmarking, internal consulting, controlling, economic risk assessment, competitive advantage, product diversification, environmental products, sustainable development); investment and innovation potential (asset formation, investment attractiveness, investment efficiency, investment portfolio formation, current assets management); information potential, which is a set of mechanisms of organizational interaction that allow on the basis of a systematic analysis of the external and internal environment to obtain the necessary amount of information about the current state and expected changes; the concept of managerial potential should be understood as the ability of the management staff of the enterprise in accordance with the level of education and professional competencies to influence management decisions.

The influence of initial conditions and factors on the formation of economic potential of the enterprise is determined, among which are: external (political situation; state economic policy; tax policy; credit policy; inflation; exchange rates; market conditions; ecological situation; budget policy of rural territorial community) and internal (organizational and legal form; location; own resource potential; accounting policy; receivables; accounts payable; availability of borrowed funds; profit; employee motivation; innovative abilities of employees; level of knowledge, skills and abilities of managers; investment attractiveness of the enterprise, territory).

The peculiarities of the development of rural territorial communities have been generalized, in particular: the subject of local self-government bodies; the center of

economic and human potential of the village; territory of residence of the population; every villager is part of civil society; attachment of the local population to the territory of their residence. The proposed features will determine the social interaction, common interests, through the study of the rural territorial community as a holistic spatial territorial entity, where villagers live.

A model of the interconnection and interdependence of the economic potential of the enterprise from the external environment is proposed. The main goals of production and economic activity of the enterprise are highlighted. The study outlines that the external environment is a rural territorial community, and the central position is occupied by the population, ie people. The enterprise operates, increases its economic potential to ensure human well-being and economic growth of the rural community. The influence of changes in the internal and external environment of the enterprise on the process of managing the economic potential of the enterprise is revealed. It has been suggested that the rural territorial community should be considered as a combination of features of structural components, namely: geographical, natural resource, settlement, economic, investment and innovation, social, demographic, environmental, independence of the administrative system.

The results of the study of trends in the development of rural territorial communities give grounds to assert the need and inevitability of reforming local budgets, namely: the need to fix of budget-generating on local budget taxes and fees; promoting and creating economic conditions for the effective functioning of public utilities, which at the local level will help increase the revenue side of the budget of rural communities; providing opportunities for enterprises to obtain loans; development of the territory's own potential and increase of the investment potential of the respective territory, which, in turn, will increase investments for the development of the territory. This emphasizes the importance of decentralization in the consolidation of rural communities and improving the mechanisms of business development and the formation of the tax base of local budgets, which will contribute to the capacity of local governments to organize an effective system of territorial government and economic self-sufficiency of rural communities.

Construction of the concept of development of economic potential of enterprises of rural territorial communities, which is focused on the application of system-integrated approach, allowed to take into account management levels at which economic growth gives the opportunity to use the accumulated stock of methods, tools for regulating economic potential of enterprises and rural territorial communities territories as a whole, and should be based on systemic relationships between them.

The study of social and economic development of rural territorial communities has identified areas for improving the structure and territorial organization in rural areas in modern conditions of decentralization. It is established that the level of use of the existing potential is determined by the efficiency of activity of the network of business entities, in particular tourist services, which constitute the material and technical base and infrastructure of tourism in rural areas. This study allowed, taking into account the territorial features, to distinguish three groups of tourist products: mountain tourism; business tourism and tourism of interest.

The analysis of the economic potential of enterprises of rural territorial communities helped to separate strengths and weaknesses, to detect opportunities and threats and to identify priority areas and measures for its development.

Considering the vector of implementation of the decentralization policy, it is justified that in the changing conditions the process of management of the economic potential of enterprises of rural territorial communities involves the capacity of the enterprise to withstand, to resist and to adapt to the impact of external (exogenous) and internal (endogenic) changes.

Management decisions are influenced by a range of external factors: the political situation; economic policy; instruments of state financial security; actions of competitors; actions of suppliers and consumer behavior; actions of financial intermediaries; actions of investors; level of social and cultural development; social, cultural and environmental factors, as the structure of internal factors is caused by the very internal environment of the enterprise and is determined by their production, financial and economic, human resources, technological support, obtained results.

The influence of internal and external factors on the functioning of the enterprise is different, which is necessary and possible to manage in accordance with the objectives.

It is emphasized that the importance of forming an effective management system for economic development of rural communities increases the interest in strategic management, which in turn will ensure the system-integrated development of the territory in the long run, and the priority goal of strategic management is to improve living standards. Attention is drawn to the fact that the strategic orientation of enterprises is a comprehensive program of action that defines the mission, main goals, priorities and conditions for their effective functioning. Diversification as a strategic orientation provides significant potential for successful enterprise development.

The scientific approach on strengthening of economic potential of the enterprises of rural territorial communities in the conditions of challenges and economic risks is offered and tested, on the basis of results of calculation of the econometric model creating conditions for increasing of resource potential of enterprises in close dependence of enterprises on short-term bank loans.

The approach to ensuring the development of economic potential of rural territorial communities has been proposed, which is based on the principle of subsidiarity, the main directions of intensification of management of economic potential of rural territorial communities are revealed: creation of favorable environment for business development; expanding access of enterprises to financing; development and popularization of entrepreneurial culture and skills. In the context of stimulating the development of entrepreneurship, the process of effective management of the economic potential of the enterprise is important, the conceptual purpose of which is to increase investment and innovation potential and ensure the social and economic development of the territory.

Among the conceptual directions of innovative development of entrepreneurship in the context of decentralization is the functioning of the territorial innovation system, which is characterized by openness, ability to generate external

traffic with external organizations and institutions in its development, and functional relationships are characterized by duality: local level of flows between entities system and the presence of flows that go beyond the system. The implementation of the territorial innovation system is based on a specific model of development of local areas, which ensures the strengthening of the economic potential of the territory.

Key words: economic potential, enterprises, rural territorial communities, structural components, decentralization, sustainable development, innovative development.

Список публікацій Лозінської Л. Д. за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Чопик О.В., Галімуков Ю.О. Удосконалення розвитку приміських територій. Бізнес Інформ. 2019. №7. С. 91-100. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-91-100> (1,2 друк. арк.). *Особистий внесок: Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку підприємств приміських територій в умовах децентралізації (0,4 друк. арк.).*
2. Лозінська Л.Д., Кухній Л.С., Костюк Б.А., Стельмащук А.М. Синергетичний підхід до механізму функціонування організаційно-правових форм підприємств в умовах технологічної модернізації виробництва. Вісник Прикарпатського університету. Економіка. Вип. 14. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 34-39. (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: використовуючи синергетичний підхід удосконалено механізм функціонування підприємств, у частині методів та важелів, в умовах модернізації виробництва (0,1 друк. арк.).*
3. Лозінська Л.Д., Васьківськ К.В., Пелехатий А.О., Галімуков Ю.О. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7209> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.1 (0,64 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано розвиток сільських територіальних громад в умовах*

децентралізації (0,25 друк. арк.).

4. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Галімук Ю.О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.7 (0,57 друк. арк.). *Особистий внесок: виявлені особливості формування економічного потенціалу підприємств в умовах змін* (0,2 друк. арк.).

5. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В. Особливості конкурентного економічного потенціалу підприємства. *Аграрна економіка*. Львів, ЛНАУ. 2020. Т. 13. № 1-2. С. 55-62. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок: виявлені особливості конкурентного середовища, які впливають на економічний потенціал підприємств* (0,2 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

6. Лозінська Любов, Васьківська Катерина, Галімук Юлія. Управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад в умовах змін. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2020. Vol. 6. Issue 4. р. 89-97. (1,1 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено економічний розвиток підприємства в умовах адаптації його до зовнішнього середовища, виявлено системно-комплексні зміни, які зумовлені динамічністю і складністю соціально-економічних перетворень, що вимагають змін економічної діяльності підприємств* (0,4 друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій

7. Лозінська Л. Економічна вигода впровадження енергозберігаючих технологій в тепличних господарствах. *Соціально-економічний розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*. Матеріал. міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 19-20 квітня 2018 р.). Тернопіль, ФОП Паляниця В.А., 2018. С. 337-339. (0,1 друк. арк.).

8. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Пелехатий А.О. Формування систем

місцевих бюджетів в умовах євроінтеграції. *Стратегія якості в промисловості і освіті*. Матеріали XV Міжнар. конф. (3-6 червня 2019 р.), Варна, Болгарія. 2019. С. 476-481. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовані місцеві бюджети сільських територіальних громад* (0,1 друк. арк.).

9. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Шеленко Д.І., Галімуков Ю.О. Економічний потенціал підприємства: теоретичний аспект. *The 10th International scientific and practical conference "Topical issues of the development of modern science"* (June 4-6, 2020) Publishing House "ACCENT", Sofia, Bulgaria. 2020. (827 p.) С. 185-189. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: уточнено структуру економічного потенціалу підприємств* (0,05 друк. арк.).

10. Лозінська Л.Д. Деякі аспекти формування економічного потенціалу підприємств територіальних громад. *Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції*: зб. тез наук. доп. за матеріалами I Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, (Львів, 20 лютого 2020 р.): у 2 ч. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Ч. 1. С. 190-191. (0,1 друк. арк.).

11. Лозінська Л.Д. Особливості економічного потенціалу підприємства. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 січня 2020 р.): у 6 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 32-33 (59 с.) URL: file:///C:/Users/Dell/Desktop/Полтава%20Конф%20січ%202020/ЧАСТИНА_1_%20НА%20САЙТ.pdf (0,1 друк. арк.).